

ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

VOCAȚIA EDUCAȚIONALĂ LA ROMÂNI (II)

GH. PĂRNUȚĂ

GH. SMARANDACHE*

Continuăm a supune atenției cititorilor această importantă temă privind vocația și puterea educației la români¹. În desfășurarea primei părți s-au exprimat idei despre educație în epoca de la medieval la modern, valori ale educației în condițiile afirmării epocii moderne, dimensiunea și influența educativă a Revelației române de la 1848. Acest mare eveniment istoric a pus în lumină un larg spectru de valori educative care au îmbogățit spiritualitatea românească: valorile de libertate, dreptate, unitate, frăție sau solidaritate, egalitate, fericire, proprietate, respect către persoană, iubirea de țară și neam, spiritul valorilor europene. Totodată, au fost preconizate scopurile și mijloacele pentru viitor.

După 1848/1849, evoluția ideilor despre educație, cu deosebire a celor care vizau spiritul unionist, al independenței și al modernizării societății românești se va amplifica și aprofunda, ceea ce a contribuit fundamental la marile împliniri naționale.

În această parte a studiului prezentăm:

- Dimensiunea istorico-educativă a Unirii Principatelor și a întemeierii României ca stat național.
- Valori și valențe ale educației în procesul istoric al organizării și modernizării statului național (1859–1877).
- Idei cu valoare educativă exprimate de personalități culturale și politice (Texte).

DIMENSIUNEA ISTORICO-EDUCATIVĂ A UNIRII PRINCIPATELOR ȘI A ÎNTEMEIERII ROMÂNIEI CA STAT NAȚIONAL

În deceniul următor revoluției din 1848, cu deosebire după anii ocupației militare a imperiilor vecine, când au apărut factori externi favorizanți, Unirea Prin-

* Profesori pensionari.

1. Vezi Gh. Pârnuță, Gh. Smarandache, *Vocația educațională la români (I)*. Studii și articole de istorie, LXVI, București, 2001, p. 105–118.

cipatelor s-a impus ca obiectiv dominant al românilor. Programul de unificare și de modernizare era susținut de forțele politice naționale, de ansamblul populației. Românii exilați ca urmare a înfrângerii revoluției, dar și cei care s-au alăturat acestora au desfășurat o amplă acțiune în favoarea cauzei românești, prin memorii și apeluri adresate revoluționarilor europeni, factorilor politici influenți, cu deosebire celor din Paris și Londra. În presa franceză, engleză, italiană au apărut numeroase articole menite să creeze un curent de simpatie în sprijinul cauzei naționale a românilor². Fruntașul unionist Dimitrie Brătianu scria de la Londra în țară, în anul 1855, ca "Strigătul: Unirea Principatelor să străbată munții și câmpiile, văile și dealurile noastre, să umple aerul, să răsune până în unghiurile pământului cele mai depărtate, ca lumea întregă să se încredințeze că Unirea este suflarea poporului român, că ea este glasul României... Unirea Principatelor nu e o unire de elemente eterogene, ea e o unire de români cu români. Moldovenii cu muntenii sunt un singur neam, o singură familie, ei nu sunt nici moldoveni, nici munteni, ci sunt români"³.

Deznodământul războiului Crimeii a avut urmări imediate și pozitive asupra mișcării unioniste, a stării de spirit generale a românilor. Se deschidea un orizont de bun augur pentru români, creștea speranța acestora în sprijinul Europei pentru a trece și de alte situații critice. În aceste noi condiții, Comitetul Central Unionist de la București devine și mai activ, mai încrezător în reușită. În acest context istoric are răsunset și memoriul adresat guvernului francez, Congresului de la Paris de ultimii domni dinainte de Unire – Barbu Știrbei și Grigore Ghica. Ei cereau unirea sub un principe descendent dintr-o dinastie europeană. Era un act de patriotism prin care Europa primea un semnal cu rezonanță înaltă despre voința națiunii pentru Unire.

Un efect social – educativ de mari proporții s-a produs după ce prin Tratatul de la Paris (1856) s-a acceptat ideea convocării unor adunări ad-hoc, în care românii urmau să-și exprime dorințele asupra viitoarei organizări a țării. Faptul că se acorda dreptul de vot și micilor proprietari rurali (țărani), liber profesioniștilor, negustorilor și meseriașilor a făcut ca spiritul pentru unitate națională și reforme să se amplifice, să fie mai puternic. În adunările de la București și Iași se vor afla, pentru prima dată, pe lângă marii proprietari (62) și proprietari mici (31), deputați orășeni (51), deputați țărani (32). Au fost aleși ca deputați și ofițeri

2. În 1909, la împlinirea a 50 de ani de la Unire, Nicolae Iorga evoca: "În stoluri au plecat pribegii spre apus bătând la toate ușile". Cu același prilej, se exprima în mod magistral ideea că "Unii vorbeau de cea mai mare Românie, de cea mai legitimă, întinzându-se pe tot teritoriul național și luându-și înapoi tot ce e al ei, pentru a-l da aceluiași stat, având în frunte același stăpânitor". Gândindu-se la viitorul lor "în altă înfățișare", cu o "dureoasă nădejde", românii erau și pentru o Românie "unică", măcar în cuprinsul îngust de la Carpați la Dunăre, care să fie o nouă viață morală creată în sufletele românești" (N. Iorga, *Unirea Principatelor, 1859*, Vălenii de Munte, 1909).

3. Vezi la Grigore Olaru, Gheorghe Smarandache, *Istoria în doine, balade, legende, tradiții...*, Editura Destine, București, 1994, p. 101.

în activitate sau dintre cei participanți la Revoluția de la 1848 și reveniți în țară din exil. Astfel, maiorul Alexandru Ioan Cuza este ales deputat pentru adunarea de la Iași cu 152 de voturi, din partea orașului Galați. Mișcarea unionistă avea o puternică înrăurire și asupra oastei care "se interesa foarte viu de această chestiune vitală pentru țară"⁴.

Un factor important care a potențat starea de spirit a românilor, vocația și vibrația lor patriotică l-a reprezentat faptul că Unirea era privită în numele viitorului, al progresului, al dezvoltării economice. În același timp, sentimentul național unionist era stimulat de ideea că prin unire se va ajunge și la o stabilitate politică în zona Dunării, iar noul stat român va reprezenta o adevărată providență dumnezeiască în calea politicii de expansiune a Rusiei și a Imperiului Habsburgic.

Este semnificativ că după instalarea administrației românești în districtele Cahul, Bolgrad și Ismail, din Basarabia de sud, restituită Moldovei în primăvara anului 1856, de Congresul de pace de la Paris ce pusese capăt războiului Crimeii, s-a trecut la culturalizarea locuitorilor ce fuseseră supuși, timp de 45 de ani de înstrăinare, procesului rusificării. S-au trimis învățători dintre absolvenții Școlii normale de la Trei Ierarhi din Iași, precum și "abecedare române" și multe alte cărți școlare. S-a explicat învățătorilor de către autoritățile (noi) românești că misiunea învățătorilor este "să deștepte din letargie românismul" și să contribuie la "întemeierea învățământului național"⁵.

O influență activă puternică asupra populației a avut-o adoptarea de către noile adunări ad-hoc a hotărârilor privind garantarea autonomiei țării, unirea Principatelor, domn străin dintr-o dinastie domnitoare europeană, guvern constituțional și reprezentativ. De asemenea, o influență pozitivă asupra stării de spirit favorabile Unirii și Europei au avut-o prevederile Convenției de la Paris din august 1858, prin care se recunoștea autonomia și neutralitatea Principatelor, sub garanția colectivă a marilor puteri. Numele noii țări europene urma să fie acela de Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești, cu domni și guverne separate. Avea un ecou puternic în plan social desființarea rangurilor și privilegiilor boierești, recunoașterea egalității în fața legii. Aceasta explică într-o mare măsură și succesul pregătirilor pentru întrunirea adunărilor electivă care să desemneze domni.

Alegerea colonelului Alexandru Ioan Cuza (loctiitor de hatman al oștirii din toamna anului 1858) ca domnitor al Moldovei a fost întâmpinată și salutăată "cu urale entuziaste și de către oștire. ...Entuziasmul fu general, cu deosebire între noi militari – scrie în memoriile sale generalul Herkt – care vedeam apropiindu-se visul nostru: transformarea oștirii într-o armată națională"⁶. În Ordinul de zi nr. 4

4. General Herkt, *Câteva pagini din istoricul armatei române*, București 1902, p. 57, Cf. *Acte și documente relative la istoria renașterii Românești*, vol. VI, p. 50. Vezi și la Gheorghe Smarandache, *Armata Principatelor române în sprijinul Unirii*; "Studii și articole de istorie", vol. VII, București, 1965, p. 393–400.

5. N. Adăniloae, *Istoria învățământului primar (1859–1918)*, Editura Cris Book Universal, București, 1998, p. 25.

6. General Herkt, op. cit., p. 56.

din 12 ianuarie 1859, domnitorul se adresa astfel militarilor oastei Principatului Moldovei: "Fiți mândri de menirea voastră, căci este nobilă, mare, serioasă și meritați iubirea concetățenilor voștri prin observarea disciplinei celei mai stricte, meritați respectul străinilor prin energia cu care veți ști a susține deviza armiei române: «Onor și Patrie». Această deviză a fost scrisă cu sângele strămoșilor noștri pe steagul Moldovei, pe acest steag care a fost purtat din victorie în victorie în timpul luptelor, odor scump și glorios ce se găsește acum în mâinile voastre"⁷.

Interesele comune ale românilor au stat la baza consensului intern în acțiunea pentru crearea statului modern. Entuziasmul patriotic s-a propagat pe întreg teritoriul Principatelor și dincolo de hotarele lor atunci când dubla alegere de la 24 ianuarie a devenit realitate și s-a dovedit calea firească a idealului național. La 24 ianuarie 1859 se împlinise destinul unui popor european, prin energia patriotică și dibăcia conducătorilor săi, în împrejurări istorice favorabile⁸.

În lunile ianuarie–februarie 1859, cu deosebire la Iași și București, politica naționaliștilor unioniști și dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza au determinat o stare generală de freamăt, agitație și bucurie în Principate și în ținuturile locuite de conaționali lor. Această atmosferă generală de satisfacție pentru împlinirea marelui ideal național a fost exprimată după 24 ianuarie prin mesaje ale domnului ales și ale Adunărilor electivă din București și Iași. Ca răspuns la mesajul trimis de la București de Alexandru Ioan Cuza, după sosirea acestuia în 8 februarie⁹, Adunarea electivă a Moldovei a exprimat astfel semnificația actului de la 24 ianuarie 1859: "Adunarea electivă a Moldovei, în ședința sa din 26 ianuarie, a primit cu entuziasm mesajul înălțimii voastre, prin care binevoiiți a încunoștința că Adunarea electivă din țara soră v-a ales domn al Valahiei și că înălțimea voastră ați primit frâiele guvernământului din București. Moldovenii nu așteptau mai puțin de la patriotismul fraților lor de peste Milcov... Prin aceasta s-a făcut un mare și puternic pas înainte întru realizarea eternei dorințe a neamului nostru, Unirea Principatelor"¹⁰.

Delegația Adunării electivă din București, venită la Iași, sub conducerea lui C. A. Rosetti, după actul de la 24 ianuarie 1859, s-a adresat lui Al. I. Cuza astfel: "Suntem mândri și fericiți că Adunarea electivă din București ne-a onorat cu marea și frumoasa misiune de a depune Coroana lui Mihai în mâinile măriei tale, căruia frații noștri de aici au încredințat Coroana lui Ștefan... Primește deci, ale-

7. "Monitorul Oficial al Moldovei" nr. 25 din 18 ianuarie 1859 (Cf. Gh. Smarandache, *op. cit.*, p. 396).

8. Dan Berindei, *Români și Europa în perioadele premodernă și modernă*. Ed. Enciclopedică, București, 1997, p. 215–221.

9. Venirea domnitorului la București să-și ia în primire misiunea a constituit o adevărată sărbătoare, cu entuziaste manifestări de bucurie. Școlile au făcut o mare "luminăție" în seara de 8 februarie, cu "ocazia venirii Măriei Sale prințului Alexandru Ioan I în capitala București" (Vezi la N. Adăniloie, *Istoria învățământului agricol* (Epoca modernă), Ed. Fundației Culturale "D. Bolintineanu", 1999, p. 38).

10. *Acte și documente privitoare la istoria renașterii României*, vol. VIII, 1900, p. 694–696.

sule al României, pe lângă coroana principatului de peste Milcov și inimile a două milioane și jumătate de români... Trăiască România! Trăiască domnul Alexandru Ioan I".

Domnul României a răspuns: "În numele actului național și măreț, prin care Adunarea electivă din București a întrunit coroanele Țării Românești și a Moldovei, declar că precât sunt de mândru de a mă găsi înălțat pe tronul Moldovei, pre atât sunt asemeni mândru de a vedea numele meu înscris în rândul domnilor Țării Românești. În ochii mei actul ce l-ați desăvârșit, domnilor deputați de peste Milcov, este triumful unui principiu mântuitor..., principiu frăției românești. El ne-a scăpat de perzare în trecut, el ne reânvie în timpul de față, el ne va aduce la bine și la mărire în viitor. Să trăiască dar frăția românească! Să trăiască Principatele Unite"¹¹.

La puțin timp după aceste momente înălțătoare, ardeleanul Alexandru Papiu-Ilarian se adresa astfel domnului Unirii: "Unirea Transilvaniei cu Principatele ar completa sistema statului român și ar pune fundamentul vieții perpetue a României.

O, principe și domn al românilor! Fie să vă stea în ajutor geniul nației române... și să fiți executorul fericit al planului celui mai mare Domn și Român – Mihai Viteazul – ce a avut vreodată Dacia lui Traian"¹².

În același moment istoric, Alexandru Hașdeu trimitea lui Alexandru Ioan Cuza "urări de bine din partea Basarabiei, pentru care sunt scumpe și pline de însemnătate viitoarele destine ale României Unite, Patria – mamă"¹³.

În 24 ianuarie 1862, la București, capitala țării se întrunea Adunarea unică a României. În fața ei, Alexandru Ioan Cuza Proclama "Unirea definitivă a Principatelor" ... "V-am zis – spunea domnul românilor referindu-se la unire – că ea va fi precum România o va dori și simți"¹⁴.

Acțiunea reformatoare a guvernului M. Kogălniceanu, bazată pe principiile Revoluției de la 1848, a dat un mare impuls spiritului popular și național. Trecerea în patrimoniul național a imenselor averi mănăstirești (22,33% din suprafața Moldovei și 27,69% din teritoriul Munteniei) a avut un mare ecou favorabil la sate și orașe, cu urmări social-educative de lungă durată.

Un eveniment de mari proporții sociale și politice a avut și legea rurală, care a constituit un moment important în edificarea României moderne. Prin întărirea micii proprietăți țărănești și deschiderea comunităților sătești spre înnoire se puneau mai bine în valoare resursele social – politice și morale ale populației

11. *Ibidem*, p. 720–722.

12. *Ibidem*.

13. *Ibidem*. Fiul său, Bogdan Petriceicu Hașdeu, părăsea armata țaristă, trecea Prutul și se integra activ, la Iași, în mișcarea pentru unire. Periodicul inițiat de el în acest scop se intitula semnificativ "România".

14. *Ibidem*, p. 725.

sătești. Totodată, în plan național, se creau premise mai bune pentru întărirea spiritului patriotic, a luptei viitoare pentru independență.

Alte reforme aplicate în învățământ, înainte de adoptarea Legii instrucțiunii publice și mai ales după (sute de școli sătești, zeci de gimnazii și licee, universități la Iași și București), în justiție, finanțe, armată ș.a. contribuiau la consolidarea tânărului stat național, la extinderea înnoirilor în ansamblul societății, cu influențe pozitive în plan social-educativ.

Politica națională era ilustrată și prin legăturile de solidaritate cu românii din Imperiul Habsburgic, din celelalte teritorii cu populație românească. Cei care veneau în tânărul stat erau sprijiniți să se integreze în viața economică și social-culturală a României. Erau sprijinite moral și material mișcarea cultural-politică, învățământul, publicistica românească, precum și mișcările de eliberare din Balcani, Polonia, Ungaria.

Prin opera reformatoare în spiritul programului Revoluției de la 1848, Alexandru Ioan Cuza și generația din vremea lui au înfăptuit o adevărată epocă în istoria țării, au intrat pentru totdeauna în conștiința poporului român, au revigorat vocația educațională la români.

Dimensiunea educativă a Unirii din 1859 este exprimată și de imaginea lui Cuza în conștiința poporului. Târziu, după moartea acestuia, după ce noi și mari evenimente se adaugă istoriei României personalitatea lui Cuza continua să strălucească de-a lungul timpului. Semnificativ este și faptul că tot mai multe sate adoptă numele de "Cuza Vodă"¹⁵.

În Epoca Unirii, pe lângă alte considerente de ordin social și politic, exista mentalitatea la mulți oameni politici că România nu va obține statutul de țară cu adevărat liberă, independentă, decât atunci când va avea un principe sau un rege dintr-o dinastie străină. La începutul anului 1866 se împlineau șapte ani de când Cuza ajunsese domn. El se angajase să favorizeze alegerea unui domn străin după această perioadă. Acesta a și fost argumentul principal al oamenilor politici, de orientări diferite, care s-au coalizat pentru al determina pe Cuza să abdice în februarie 1866.

Ca urmare a unei acțiuni diplomatice întreprinse de o delegație din partea României, condusă de Ion C. Brătianu, Napoleon al III-lea, Împăratul Franței, a făcut sugestia ca românii să se adreseze familiei Hohenzollern (ramura Sigmaringen) și cancelarului Prusiei (Bismarck), pentru ca tânărul prinț Carol să devină domn al României. Prin plebiscitul care a avut loc opțiunea a fost favo-

15. Grigore Olaru, Gheorghe Smarandache, *op. cit.*, p. 99–104. În atmosfera de înalte trăiri și vibrații puternice ale sentimentelor patriotice, în orașe și sate se cânta Hora Unirii, "hora frăției pe pământul României". Vasile Alecsandri însuflețește inimile pentru Unire: "E scrisă-n ceruri sfânta Unire/E scrisă-n inimi cu foc ceresc". În amintirile sale despre 1859, Nicolae Gane își exalta gândurile astfel: "O, Doamne! Ce sus erau atunci inimile tuturor, cu ce foc, cu ce curaj, cu ce abnegație lucra fiecare pentru marele scop de regenerare a neamului românesc" ("Magazin Istoric", ianuarie 2002, p. 4).

rabilă. La 19 aprilie 1866, I. C. Brătianu îl anunță pe Carol că a fost ales Suveran al Principatelor Române Unite, cu drepturi ereditare. La 10 mai 1866, principele Carol intra în capitala țării¹⁶. Era un lucru normal în veacul XIX ca țara să aibă un domn de origine străină. Istoria României intra într-o nouă fază.

În timpul domniei lui Carol I, ca principe (1866–1881) și rege (1881–1914), România a devenit un stat modern și independent pe harta Europei. Primul act fundamental l-a constituit adoptarea Constituției (1866). România devenea stat monarhic constituțional. Se introduceau ca principii ale vieții politice suveranitatea națională, se stabilea sistemul parlamentar bicameral, iar guvernarea reprezentativă și responsabilă.

VALORI ȘI VALENȚE ALE EDUCAȚIEI ÎN PROCESUL ORGANIZĂRII ȘI MODERNIZĂRII STATULUI NAȚIONAL (1859–1877)

În epoca istorică 1859–1877 are loc o evoluție de dimensiuni naționale a ideilor despre educație, cu deosebire a celor care vizau spiritul unionist, al independenței și al modernizării societății românești. După Unirea din 1859, procesul educației naționale avea drept scop atât dezvoltarea sentimentelor de atașament față de statul nou creat, cât și consolidarea ideii de unitate cu românii din teritoriile românești care nu făceau parte din tânărul stat român. Spiritul educațional se cerea să fie pus în relație cu valorile originale românești, dar și cu spiritul european, pentru adoptarea modelului occidental al democratizării și dezvoltării economice, pentru un progres rapid și profund.

Domnia lui Cuza a fost una din perioadele cele mai rodnice din istoria modernă a românilor, cu deosebire din octombrie 1863 și până în ianuarie 1865 când conducerea țării a fost exercitată de guvernul care avea ca prim ministru pe M. Kogălniceanu. Referindu-se la Legea rurală, Cezar Bolliac se exprima că ... "Această lege salvatoare de patrie, liberatoare de om și de pământ..., această lege prin care domnitorul românilor se înalță în regiunea celor mai magnifici suverani legiuitori, a pătruns de la palatul cel mai splendid și îmbelșugat al boierului, până la bordeiul cel mai mizer al clăcașului gârbov"¹⁷.

În domeniul politicii școlare devin dominante ideile privind organizare unitară a învățământului, extinderea instruirii populației, organizarea școlilor la un nivel superior și orientarea lor spre cerințele economiei naționale. Spiritul nou al epocii se afirma tot mai mult în viața școlii. Școala și spiritul ei educativ național se vor afla la temelia dezvoltării României moderne¹⁸.

16. Principele Carol s-a născut la 30 aprilie 1839 la Sigmaringen; era al doilea fiu al principelui Carol Anton de Hohenzollern-Sigmaringen.

17. *Acte și documente...*, vol. VIII, p. 720.

18. N. Adăniloae, *Istoria învățământului primar (1859–1918)*, p. 3.

Prin stabilirea principiului de gratuitate și obligativitate a învățământului primar, dimensiunea instructivă și educativă pentru copiii țării constituia una din cele mai importante reforme ale epocii moderne. Încă din primul an al domniei, AL. I. Cuza se exprima că "în educația poporului bine condusă se află cele mai bune garanții de ordine, de progres și de patriotism luminat"¹⁹. Prezent la o serbare școlară la Iași (1860), Cuza s-a referit la nobila menire a educației și a slujitorilor școlii: "Învățătura – spunea domnitorul – e mijlocul cel mai puternic spre a aduce o națiune la adevărata ei maturitate"²⁰. Ca ministru al instrucțiunii publice în guvernul de la Iași (1860), Mihail Kogălniceanu exprima ideea că învățătura "trebuie să țintească la dezvoltarea și întărirea simțului național", să fie mai apropiată "trebuințelor noastre morale, sociale și materiale ... prin difuzarea cunoștințelor economice, agricole, comerciale și industriale, pentru ca astfel să se dezvolte agricultura, comerțul, industria, care fac puterea și înflorirea națiunilor europene"²¹. În iunie 1860 C. A. Rosetti, ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor din luna precedentă, considera că misiunea învățătorilor și profesorilor este "de a lumina nu numai societatea viitoare, adică cea de pe băncile școlilor, ci și cea prezentă în sânul căreia trăiesc și pentru care au datorii cetățenești a împlini"²². În mesajul domnesc din 24 ianuarie 1862, Cuza recomandă Adunărilor legiuitoare "proiecte de legi atingătoare de noua organizare a statului, între care și reorganizarea fundamentală a instrucțiunii publice, pentru a o așeza pe baze solide, care să garanteze buna creștere morală și intelectuală a junimii"²³. Deja în aprilie 1862, Consiliul Școlar de la Iași și Eforia Școalelor de la București erau înlocuite de un organism unitar, anume Consiliul Superior al Instrucției, prezidat de ministrul instrucțiunii.

La 1 septembrie 1865 a fost sărbătorită, în București și în întreaga țară, deschiderea școlilor și inaugurarea obligativității instrucției primare. În august 1865 a fost o mare afluență de elevi care doreau să se înscrie în clasa I la gimnaziu, ceea ce face ca Ministerul Justiției, Cultelor și Instrucțiunii să solicite Consiliului de Miniștri înființarea de noi gimnazii. Deoarece Legea din 1864 nu se referea și la învățământul pedagogic, înființarea școlilor normale era tot mai insistent recunoscută că "e trebuință din cele mai urgente pentru a răspândi într-un mod serios învățătura primară"²⁴.

19. *Ibidem*, p. 46.

20. *Ibidem*, p. 51.

21. Gheorghe Smarandache, *Învățământul secundar din București între cele două mari reforme școlare din epoca modernă (1864–1898)*, în "Revista istorică", Tom 1, nr. 3, martie 1990, Ed. Academiei Române, p. 249–262.

22. N. Adăniloae, *op. cit.*, p. 46.

23. *Ibidem*, p. 47.

24. *Ibidem*. În amintirile sale despre anii de elev și coleg de clasă cu Mihai Eminescu la Liceul din Cernăuți, în anii 1862–1863, Teodor Ștefanelli (1849–1920) scrie că Profesorul Aron Pumnul când venea în clasă "era o sărbătoare pentru noi, căci mult îl iubeam cu toții pe acest bărbat bun,

Spiritul educativ-național se afirma puternic în procesul organizării și modernizării tânărului stat național. La temelia dezvoltării României moderne se vor afla școala, învățământul universitar, Academia Română, creațiile literare, științifice și artistice, precum și diferitele societăți cu valoare cultural-educativă și civică, presa și revistele cu multiple orientări și preocupări de interes public.

În perioada noiembrie 1866 – martie 1867 a fost constituită Societatea pentru Învățătura Poporului Român²⁵. Ideea de la care s-a pornit la înființarea acesteia a fost "luminarea poporului prin școală", "chemarea lui la viață, asigurarea viitorului". "Societatea" își propunea ca "prin toate mijloacele putincioase" să propage "învățătura între români fără deosebire de provincie" și a stăruii "ca instrucțiunea generală gratuită și obligatorie să devină o realitate în România", să contribuie "la dezvoltarea educației naționale", să apere "drepturile legiuitoare ale corpului învățătoresc prin toate mijloacele legale", să ajute "pe junii școlari lipsiți de mijloace, fără distincție de provincie română"²⁶. După un deceniu de la înființarea Școlii normale a Societății pentru învățătura poporului român, în 18 iunie 1876, M. S. Domnitorul Carol I a asistat la examene și s-a adresat Președintelui Societății... C. Bozianu, cu următoarele cuvinte: "Totdeauna am purtat un viu interes școalelor normale, destinate a da învățători sătești. Iată e fundamentul instrucțiunii poporului. Fiți sigur Domnule Președinte, de nestrămutata mea protecțiune"²⁷.

La începutul aceluiași deceniu (1871), tinerii adunați la Putna își afirmau, prin glasul lui Xenopol, dorința de a milita pentru "Unirea spiritului și a inimii tuturor celor de același nume, ca o etapă necesară spre desăvârșirea unității de stat"²⁸. A. D. Xenopol era convins că "un popor e cu atât mai mare cu cât își înfinge mai adânc rădăcinile în sufletul Umanității"²⁹.

Programul educativ-național al generației Unirii și Independenței a fost exprimat și de mulți alți reprezentanți contemporani. Unul dintre aceștia, dascălul și patriotul Aaron Florian spunea că "de la Nistru până la Tisa și din Carpați până la Dunăre găsim tot aceleași datini, tot aceeași limbă"³⁰. George Barițiu

care ne instruia cu atâta tragere de inimă, cu atâta iubire părintească și cu atâta liniște și răbdare". Când era întrebat dacă are cărți pentru istoria românilor, Eminescu răspundea că nu are "cărți de școală", dar are alte "cărți vechi în care află ce-i trebuie".

25. Pr. Prof. dr. Ioan M. Bota (și colectiv), *Școala normală a "Societății pentru Învățătura poporului român"* din București (1870–1952), Ed. Viața creștină, Cluj-Napoca, 2001, p. 19. Vezi și N. Adăniloiaie, *Istoria învățământului primar*, p. 107–120.

26. *Ibidem*.

27. *Ibidem*, p. 44.

28. A. D. Xenopol, *Scrisori sociale și filosofice*, București, 1877, p. 216.

29. A. D. Xenopol, *Cuvântare festivă*, Iași 1871, p. 20, vezi Al. Zub, *Biruit-au gândul* (note despre istorismul românesc), Ed. Junimea, Iași, 1983, p. 46.

30. Anghel Manolache, Gheorghe Pămuț (coordonatori), *Istoria învățământului din România*, vol. II (1821–1918), Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1993, p. 199.

sublinia că "Educația poporului e cea dintâi treabă a patrioților"³¹. Referindu-se la funcția educativă a școlii, Ion Maiorescu se exprima că "aceasta își exercită influența nu numai asupra elevilor ci și a celorlalți locuitori"³².

Potențialul educativ al învățământului gimnazial și liceal va fi sporit din anul 1874, prin faptul că pentru prima dată se introducea studierea limbii române ca obiect separat în planul de învățământ³³. O mențiune specială facem pentru Bucovina unde, ca urmare a strădaniilor îndelungate din partea unor patrioți români, s-au obținut unele izbânzi pentru un învățământ și în limba română în școli și licee, la Universitatea din Cernăuți cu predarea în limba germană, ceea ce a contribuit la întărirea conștiinței românești pe acest teritoriu. La liceul Confesional din Suceava erau și clase paralele românești, iar la clasele gimnaziale era și limba română ca obiect de studiu, precum și la Școala reală ortodoxă din Cernăuți – școală de educație interconfesională – și o catedră de limba română la liceul german din Cernăuți, la care au fost profesori Aron Pumnul (până la 1866) și G. Sbiera (până la 1872), iar Mihai Eminescu elev (1862–1863).

În Transilvania, românii își păstrau identitatea de neam și culturală prin biserică, asociații, școli. După ce ierarhia românească a fost scoasă de sub autoritatea patriarhului sârb de la Carlovitz, au fost create episcopate ortodoxe românești la Caransebeș și Arad, iar episcopia de la Sibiu a fost ridicată la rangul de mitropolie (1864); a devenit mitropolie și episcopia unită de la Blaj (1853), cu episcopatele de la Lugoj și Gherla "pentru mângâierea spirituală a românilor", cum se exprima Bula papală. Mitropolitul Andrei Șaguna a dat și o lege a administrației ("Statutul lui Șaguna), după care biserica era administrată de un sfat din care făceau parte și fruntași ai românilor. Astfel, biserica era mai aproape de popor, slujea mai bine interesul obștesc și aspirațiile naționale, își asuma și mai puternic conducerea politică și națională a românilor, în colaborare cu frunțașii politici. În acest spirit patriotic și religios s-a întemeiat Asociația pentru cultura românilor din Transilvania (ASTRA), care a avut un rol de cea mai mare importanță pentru deșteptarea culturală și națională a românilor ardeleni; au luat ființă muzeul și biblioteca, revista literară "Transilvania", case de cultură. În adunările ținute pe "departamente" se expuneau conferințe, se ascultau coruri, se prezentau piese de teatru. Cu sprijinul bisericii și al asociațiilor culturale erau susținute și școlile românești, sprijinite și cu banii țăranilor români, cu fonduri bănești din țara liberă.

Educarea sentimentelor de unitate cu românii din teritoriile românești care nu făceau parte din tânăru stat național se realiza și prin manualele de istorie. Astfel, un manual îi informa pe cititori că statul român are 5 milioane de locuitori, dar "neamul românesc numără 12 milioane". "Privirile noastre – scria autorul N.

31. *Ibidem*, p. 204.

32. *Ibidem*, p. 211.

33. Până la 1874 limba română se preda în cadrul orelor de latină, iar literatura română era omisă din programele școlare. Vezi la A. Manolache, Gh. Pârnuță, *op. cit.*, p. 227–278;

Scurtescu – vor fi pururea îndreptate spre iubii noștri frați din Transilvania, din Bucovina, din Basarabia și din Macedonia³⁴.

Dimensiunea educativă a epocii de organizare și modernizare a statului național, întemeiat prin Unirea Principatelor, apare exprimată și în presă, cu deosebire în presa pedagogică. Astfel, jurnalul politic și literar "Elevul patriot", apărut la București în anii 1866–1867, care – și fixa ca obiectiv principal să arate tineretului drepturile și datorile ce le are în stat, a contribuit la educația civică, la pregătirea tineretului pentru a-și face datoria către țară. În "Revista pedagogică" (1875–1876) se afirma deseori importanța orientării naționale ce trebuie asigurată educației, în vederea dobândirii și păstrării independenței. În articolul intitulat "Patriotismul în școală", apărut în "Românul" la 11/23 august 1876, scriitorul Alexandru Odobescu denumea școlile ca "adevărate vetre de patriotism la care se încălzesc inimile". Apreciind misiunea educativă a școlii, se atrăgea atenția ca patriotismul să nu degenereze în ură și intoleranță față de alte popoare sau țări "căci aceasta ar fi patriotism despotice și invidios, acesta n-ar fi virtute, ci un viciu"³⁵.

În timp ce societățile de cultură și artă, ateneele și alte instituții participau la crearea unei adevărate mitologii de inspirație istorică, Comisia istorică pe care o inițiasă și o coordonase un timp C. A. Rosetti și apoi Al. Odobescu, evidenția în programul ei de activitate că istoria "conservă drepturile și ne aduce aminte datoria; ea laudă virtutea, trâmbiță gloria, dă omagiu eroilor și ne face a ne înfiora de viții, a deprecia lașitatea, a admira bravura"³⁶. Este elocventă și opinia criticului Titu Maiorescu, care pune o întrebare tulburătoare: "Oare din starea imperfectă a unei epoci poporul s-a ridicat lăudându-și imperfecțiunea sau s-a ridicat criticând răul pentru a prepara binele?"³⁷. Referindu-se la punctul esențial al unei filosofii a educației, poetul și publicistul Mihai Eminescu preciza: "Dacă ne place uneori a cita pe unii Domni cei vechi, nu zicem că vremea lor se mai poate întoarce... Nu restabilirea trecutului; stabilirea unei stări de lucruri oneste și sobre, iată ținta la care se mărginește oricine din noi"³⁸.

34. Mirela-Luminița Murgescu, *Între "bunul creștin" și "bravul român". Rolul școlii primare în construirea identității naționale românești (1831–1878)*, 1999, p. 152. În manualul de istorie apărut în 1876, G. Melidon preia creator versurile lui V. Alecsandri astfel: "Sculați frați d-aceiași nume/lată timpul de frăție/Peste Dunărea măreață, peste Prut, peste Carpați/Ridicați brațele voastre cu puternică mândrie/Și acum pe veșnicie/Cu toți mâinile vă dați. (Ibidem, p. 154).

35. I. P. Eliade, *Elemente de pedagogie și metodologie teoretică și practică pentru uzul învățătorului primar, pentru elevii și elevele școlilor normale și pentru toți câți sunt chemați a conduce educațiunea junimei*, Ed. a II-a, Ploiești, 1874, p. 74. Vezi și la Gh. Smarandache, *Spiritul educației la români în epoca modernă*. "Studii și articole de istorie" LXIII (serie nouă), București, 1997, p. 100.

36. Alexandru Zub, *A scrie și a face istorie*, Ed. Junimea, Iași, 1981, p. 182–183.

37. Al. Zub, *Biruit-au gândul...*, p. 310.

38. *Evoluția ideilor despre educație și învățământ în gândirea scriitorilor români din cele mai vechi timpuri până la înfăptuirea statului național unitar*. Cuvânt înainte, notă asupra ediției, studiu introductiv și alegerea textelor de Mihai Iordănescu, Ed. Eminescu, București, 1984, p. 65

Scriitorul și institutorul Ion Creangă demonstra de la catedră și în scris că educația se identifică, cel puțin în primii ani de școală, cu însușirea limbii române limpezi, concise, dense, plastice, colorate, într-un proces gradual, sistematic. Ion Creangă arată că scopul esențial al școlii este de a "învăța și de a păstra cu cea mai mare sfîntenie limba națională de care se leagă tot trecutul unui popor". La conferințele pedagogice, I. Creangă pleda pentru o educație "în strînsă unire cu părinții"... Această educațiune nu se poate da decât de învățător și preot ("fie în oraș, fie la țară"), prin bunele și dese exempluri la orice prilej li s-ar înfățișa"³⁹.

Societatea modernă românească, în plin proces de organizare și consolidare, însuflețită de idealurile independenței și unității naționale, își formulă tot mai clar obiectivele pentru dezvoltarea armonioasă a personalității prin cultivarea conștiinței morale și patriotice, a spiritului militant și a vocației sociale, prin realizarea sintezei dintre conținutul instrucției și caracterul național al educației. Dacă evoluția de ansamblu a școlii românești rămâne pozitivă, erau necesare măsuri legislative, pedagogice și administrative pentru îmbunătățirea sistemului de instrucțiune și educație. În epoca următoare cuceririi independenței și a proclamării României ca regat, se va accentua vocația democratică a școlii, spiritul educației dobîndea și alte dimensiuni în procesul de pregătire a noilor generații, timp istoric jalonat de marea împlinire din 1918 – statul național unitar român.

Idei cu valoare educativă exprimate de personalități culturale și politice **TEXTE**

NICOLAE BĂLCESCU (1819–1852)

"Vorba unire e azi în toate inimile. Toți o voim..."

Junime română! Timpul grăbește să ne ridicăm caracterele, să smulgem egoismul din inima noastră, să ne pătrundem de misia românilor. E timpul de lucru și de o gândire frățească și să jurăm... că nu vom pregeta până nu vom lumina poporul!"

"Să ne aducem aminte acele zile fericite de la Revoluția de la 1848. Cu ce inimă mare, frumoasă și îndurătoare se arăta poporul!"

(N. Bălcescu, Opere, vol. I, Ed. Academiei, 1953, p. 327, 347)

ION HELIADE RĂDULESCU (1802–1872)

"Educația este o ducere de mână către preursirea omului... Și unde putem afla preursirea noastră, perfecția, îndestularea, slava și fericirea decât în obiectivele..."

39. Vezi N. Adăniloiaie, *Istoria învățământului primar...* p. 132.

tu în care chiamă vocația? Așa dar toți câți vă gândiți asupra educației... dați-vă mâna, uniți la un loc și experiența și Mintea și Voința și Memoria..."

(Gândirea pedagogică a generației de la 1848. Studiu introductiv și texte alese de A. Manolache, Gh. T. Dumitrescu, Gh. Pârnuță, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1968, p. 97–98).

SIMION BĂRNUȚIU (1808–1864)

"Scopul educației nu poate fi altul decât a cultiva umanitatea în fiecare om pe cât se poate mai deplin. Cu cât se cultivă mai deplin toate puterile omului tânăr și cu cât armonesc ele mai frumos și mai deplin, cu atât se apropie învățacelul mai tare de idealul umanității..."

"Magistrul va deștepta interese la copii când aceștia îl vor observa pe dânsul interesat și însuflețit pentru știință ... Înaintarea școalelor depinde mult și de la zelul patrioților și de la interesele ce au pentru școli... Știu bine cum că creșterea cea intelectuală și morală a poporului nu se va putea dobândi niciodată deplin dacă nu va chema guvernul întru ajutor și pe femei la lucrul cel sfânt al educației poporului... pentru că femeile sunt principiul familiei, familia este principiul statului, virtuțile cele domestice sunt fundamentul virtuților sociale, onoarea familiei este scânteia cea dintâi a onoarei de partid..."

(*Ibidem*, p. 124, 128–129).

AUGUST TREBONIU LAURIAN (1810–1881)

"Școlile să rămână cu totul neatinsă de politica zilei... Educațiunea și instrucțiunea să-și urmeze drumul său de a cultiva mintea și de a forma inima tinerimii".

(*Ibidem*, p. 140).

ARON PUMNUL (1818–1866).

"Limba românească este cel mai sfânt și mai prețios tezaur al națiunii române, pentru că este sufletul ei..."

"Națiunea e cuprinsul unui popor de același sânge, care vorbește aceeași limbă și are aceleași destine. Poporul este trupul națiunii, iar limba este sufletul".

(*Ibidem*, p. 268).

DIMITRIE BOLINTINEANU (1819–1872).

"Sentimentul național nu se naște din ură față de străini, ci din năzuința spre dreptate, spre binele tuturor membrilor societății".

(Ibidem, p. 292).

VASILE ALECSANDRI (1821–1890).

"Limba este tezaurul cel mai prețios pe care-l moștenesc copiii de la părinți, depozitul cel mai sacru lăsat de generațiile trecute și care merită să fie păstrat cu sfințenie de generațiile care-l primesc. Ea este cartea de noblețe, testimoniul de naționalitate al unui neam, semnul caracteristic prin care membrii aceleiași familii se recunosc în marea diversitate a popoarelor din lume, lanțul tainic ce-i leagă împreună și-i face a se numi frați, altarul împrejurul căruia toți se adună cu inimi iubitoare și cu simțirea de devotament unii către alții.

(Ibidem, p. 318).